

1.02
Prejeto 16. 2. 2006

UDK 327(497.4:497.2)"1991/2001"

Franc Rozman*

Slovensko-bolgarski odnosi od samostojnosti Slovenije do leta 2001

IZVLEČEK

Avtor v članku opisuje odnose med Slovenijo in Bolgarijo od leta 1991 do 2001, v uvodnem delu se omeji tudi na stike v 19. in v prvi polovici 20. stoletja. Obravnava zajema tako politične, kot tudi gospodarske in kulturne odnose.

Ključne besede: Slovenija, Bolgarija, 19. stoletje, 20. stoletje, mednarodni odnosi, gospodarstvo

ABSTRACT

SLOVENE - BULGARIAN RELATIONS FROM SLOVENE INDEPENDENCE IN 1991 TO 2001

In the paper, the author examines political, economic and cultural relations between Slovenia and Bulgaria from 1991 to 2001. The introduction also outlines the relations in the nineteenth century and the first half of the twentieth.

Key words: Slovenia, Bulgaria, nineteenth century, twentieth century, international relations, economy

Šele z razpadom Socialistične Federativne Republike Jugoslavije lahko govorimo o meddržavnih odnosih med Slovenci in Bolgari. Dotlej so bili to namreč le odnosi med Bolgarijo in pa državo, v kateri so se Slovenci pač nahajali. Do prvih večjih stikov v modernem času je prišlo od srede 19. stoletja dalje, ko so bili Slovenci v okviru habsburške monarhije, nadaljevali so se v kasnejši Jugoslaviji z različnimi imeni in družbenoekonomskimi odnosi. Ta položaj Slovencev je tudi vplival na intenzivnost in raven odnosov. Večkrat je nanje tudi odločilno vplival in so se pri tem Slovenci morali ozirati na državo, v sklopu katere so bili. Čeprav je že Primož Trubar omenjal Bolgare in je njihove zgodnje rokopise poznal tudi Jernej Kopitar, je prvo slovensko povest o Bolgarih napisala Josipina Turnograjska. Njeno povest Boris je tri leta po njenem izidu prevedel v bolgarščino leta 1855 Kiril Petković. To je prvi prevod kakšnega slovenskega teksta v bolgarščino. Odtlej so se

* Dr., redni profesor, Pedagoška fakulteta, Univerza v Mariboru, SI-2000 Maribor, Koroška c.

kulturni stiki stalno ponavljali. Nekaj slovenskih duhovnikov in redovnic je misijonarilo v Bolgariji in o svojem delovanju poročalo v slovenskem tisku, ob tem tudi o življenju v Bolgariji. Še predno je Bolgarija dobila neodvisnost, je Slovenska Matica navezala stike z bolgarskim književnim društvom v Braili, iz katerega se je razvila bolgarska akademija znanosti, in z njim izmenjavala knjige. Prvi pregled bolgarske zgodovine v slovenščini je v posebnem poglavju knjige Slovanstvo leta 1874 napisal Božidar Raić. Publicist Janez Pohar pa je v Bukarešti leta 1870 izdajal časnik Jugoslavija, ki je izhajal v bolgarščini in srbohrvaščini. V sedemdesetih letih 19. stoletja se je ob pogostih uporih Bolgarov in ob vstaji v Bosni in Hercegovini povečalo zanimanje tudi za Bolgare in slovenski listi so o tamkajšnjih dogajanjih veliko poročali. Miroslav Hubmajer jim je kot prostovoljec tudi odšel na pomoč. O bolgarski tematiki sta pisala pesmi Josip Stritar in Simon Gregorčič.

Ob nastanku bolgarske države 1878 je Slovenski narod v slovenščini objavil tekst berlinskega mirovnega sporazuma in statut bolgarske avtonomne kneževine ter posebne enote Vzhodne Rumelije, kar je bil eden redkih tekstov mednarodne diplomacije v slovenskem jeziku. Že 1879 je kot stenograf odšel v Bolgarijo Anton Bezenšek in tam ostal do smrti leta 1915. Bil je glavni pospeševalec stikov med Slovenci in Bolgari; napisal številne članke in prevode v različne slovenske revije in časnike, med drugim leta 1897 tudi knjigo Bolgarija in Srbija. V času po letu 1900 do druge balkanske vojne so se kulturni stiki kar živahno razvijali, prihajalo je do prevodov bolgarskih književnikov, do osebnih stikov, vrh je pomenilo zborovanje v Sofiji leta 1910. Politični obrat bolgarske politike v protisrbsko smer v času druge balkanske vojne in prve svetovne vojne je pomenil prenehanje teh stikov, ki so se v tridesetih letih spet začeli obnavljati. Nastala je jugoslovansko-bolgarska liga, ki je imela svoje podružnice v Ljubljani, Mariboru, Celju in Kranju, v Bolgariji je gostovalo nekaj slovenskih pevskih zborov, v Sloveniji pa bolgarskih. Slovenski sokoli so se udeležili vsesokolskega zleta v Sofiji. Okrepilo se je prevajanje literature. Druga svetovna vojna je te stike spet prekinila in spet so se začeli obnavljati po njej; trajali so le do spora Jugoslavije z Informbirojem leta 1948, ko so zamrli do začetka šestdesetih let. Kratek čas je na Filozofski fakulteti v Ljubljani deloval lektorat bolgarščine, edini lektor pa je bil Simeon Hesapčiev.¹

Politični odnosi so se po drugi svetovni vojni odvijali na ravni držav, Jugoslavije in Bolgarije. Omeniti velja, da je bil na Bledu poleti 1947 na obisku bolgarski ministrski predsednik Georgi Dimitrov in da sta s Titom takrat podpisala sporazum o tesnem sodelovanju obeh držav. Že junija 1948 je Bolgarija pretrgala odnose z Jugoslavijo, ki so se začeli obnavljati šele po letu 1955. Leta 1987 je Bolgarijo obiskala delegacija Izvršnega sveta slovenske skupščine, ki jo je vodil Dušan Šinigoj.

Bolgarija je bila ena tistih držav, ki je Republiko Slovenijo priznala med prvimi, in sicer že 15. januarja 1992, obe državi pa sta diplomatske odnose vzpostavili 18. avgusta 1992. Bolgarijo s slovenske strani pokriva ambasada v Budimpešti in tamkajšnji veleposlanik Bolgarije je zadolžen tudi za pokrivanje Slovenije. Nerezidenčni bolgarski vojaški ataše ima svoj sedež tudi v Budimpešti, medtem ko je sedež slovenskega na Dunaju. Omeniti je treba, da je Bolgariji veliko do tega, da bi

¹ Matej Rode: Anton Aškerc v Bolgariji. V: Celjski zbornik 1964, str. 195-250; Marja Boršnik: Aškerc, življenje in delo. Ljubljana 1939; Alojzij Bolkar: Anton Bezenšek, njega življenje in delo. Celje 1934; Enciklopedija Slovenije, zv. 1, A-Ca. Ljubljana 1987, str. 317-319.

odprla svojo ambasado v Ljubljani, vendar pa zaradi finančnih omejitev Slovenija v kratkem še ne načrtuje odprtja svoje ambasade v Bolgariji.

V slabem desetletju meddržavnih odnosov se je zvrstila vrsta obiskov, od katerih naštevam le najpomembnejše: tedanji predsednik Republike Slovenije Milan Kučan je bil na uradnem obisku 12. in 13. marca 1996, tedanji predsednik slovenske vlade dr. Janez Drnovšek pa že dvakrat, 30. junija in 1. julija 1998 ter 20. in 21. marca 2001, medtem ko je Slovenijo uradno obiskal najprej predsednik bolgarske vlade Ivan Kostov 22. in 23. januarja 1999, 17. in 28. oktobra 1999 pa predsednik Republike Bolgarije Petar Stojanov. Že septembra 1991 je Bolgarijo obiskal tedanji slovenski zunanji minister dr. Dimitrij Rupel, bolgarski zunanji minister Daskalov pa je bil na uradnem obisku v Sloveniji marca 1994. Na ministrski ali nižji ravni se je zgodilo še nekaj bilateralnih srečanj. Predsednika držav, vlad in različni ministri so se vse od leta 1993 srečevali tudi v okviru multilateralnih srečanj (Dunaj, New York, Salzburg, Ženeva, Vilnius, Varšava, Bruselj). V državnem zboru Slovenije je bila 24. septembra 1998 ustanovljena skupina slovensko-bolgarskega prijateljstva in prvi bilateralni obisk je bil 28. februarja in 1. marca 1999, ko je Slovenijo obiskal predsednik Narodnega sobranja Jordan Sokolov, ki so ga sprejeli tudi predsednik države, vlade in zunanji minister države gostiteljice.

Doslej sta državi podpisali enajst sporazumov o sodelovanju, med drugim o sodelovanju v izobraževanju, znanosti in kulturi, o gospodarskem sodelovanju, o vzajemni zaščiti in spodbujanju investicij, o mednarodnem cestnem prevozu blaga in potnikov, o sodelovanju med ministrstvom za obrambo. Nasledstvo sporazumov, sklenjenih med nekdanjo SFRJ in Bolgarijo, predstavlja temelj za ureditev pogodbenega stanja med državama. Prvi krog pogajanj o nasledstvu je bil marca 1997 v Ljubljani, drugi krog pa novembra 1997 v Sofiji. V veljavi bosta ostali samo pogodbi o vzajemni pravni pomoči in konzularna konvencija, 7 sporazumov ostane v veljavi začasno, dokler jih ne nadomestijo novi (med drugim o znanstvenotehničnem sodelovanju, o socialnem zavarovanju, o industrijskem sodelovanju, o priznanju vzajemnih spričeval, diplom in znanstvenih naslovov), 10 sporazumov pa preneha delovati in jih bodo nadomestili novi, ki so v pripravi (7 ta trenutke), za podpis pa so pripravljene trije.

Gospodarsko sodelovanje med obema državama se sicer razvija, vendar relativno počasi, številne možnosti pa so še preslabo izkoriščene. Blagovna menjava je skromna, kljub temu da sta državi sklenili glavne gospodarske sporazume (o gospodarskem sodelovanju, o vzpodbujanju in zaščiti investicij in pa o prosti trgovini). Blagovna menjava je od leta 1992 potekla precej neuravnoteženo, značilna so bila velika nihanja. Vzrokov za takšno stanje je več, vsekakor pa velja omeniti težaven položaj bolgarskega gospodarstva, vojno na območju bivše Jugoslavije in s tem povezane transportne težave, pa tudi medsebojno slabo poznavanje obeh dežel. V zadnjih letih je videti rahel trend naraščanja izvoza iz Slovenije v Bolgarijo, zmanjšuje se tudi slovenski trgovski deficit, ki je nastal v trgovinski menjavi, zlasti zaradi slovenskih nabav orožja v Bolgariji. Obseg menjave je bil največji v letu 1999, ko je znašal 75 milijonov ameriških dolarjev, od tega slovenski izvoz 25 milijonov, uvoz pa 50 milijonov. V letu 2000 je menjava padla na 73,61 milijona dolarjev, izvoz Slovenije se je povečal na 27,9, uvoz pa zmanjšal na 45,7 milijona dolarjev. Le šest skupin proizvodov slovenskega izvoza predstavlja več kot milijon dolarjev v letu 2000. Največ je Slovenija izvozila papirja in kartona v vrednosti 3,4

milijona dolarjev, kar je predstavljalo 13,6% slovenskega izvoza v Bolgarijo, temu sledijo zdravila 2,9 milijona, hladilniki in zmrzovalniki 2,2, elektrotermični aparati za gospodinjstvo 2,1, izdelki za prevoz 1,0 in pralni stroji 1,9 milijona dolarjev. Glavni slovenski izvozniki so Gorenje iz Velenja, tovarna papirja Količevo, tovarna zdravil Krka iz Novega mesta, tovarna zdravil Lek iz Ljubljane, tovarna barv Helios iz Količevega. Slovenska podjetja so še malo prisotna v Bolgariji in tako ima samo tovarna zdravil Krka v Bolgariji svoje predstavništvo, tovarna obutve Alpina pa je 1. marca 2000 odprla prvo trgovino s slovenskim blagom v Bolgariji.

Iz Bolgarije Slovenija največ uvaža motorni bencin in lahka olja, ki predstavljajo kar 86% delež uvoza v letu 2000, kar je v dolarjih pomenilo 47,5 milijona dolarjev. Za več kot milijon dolarjev je Slovenija uvozila samo še izdelkov iz sadre, in sicer za 1,7 milijona dolarjev. Ostali proizvodi, ki jih je Slovenija uvažala, so bili kemična lesna celuloza, liti proizvodi iz jekla in železa, tobak, povrtine, oklepna vozila in drugo. Neposrednih naložb slovenskih podjetij je bilo v Bolgariji do konca leta 1999 le za 0,1 milijona dolarjev, bolgarskih pa ni bilo v Sloveniji prav nič. Večje možnosti se obetajo, odkar je s 1. januarjem 1999 postala Bolgarija polnopravna članica CEFTA. S 1. januarjem 2000 sta državi tudi v celoti ukinili carine. Za kmetijske izdelke sta se sporazumeli o selektivnih koncesijah, za nadaljnjo liberalizacijo trgovine s kemijskimi izdelki pa obe državi nista pripravljene. Slovensko gospodarstvo ocenjuje bolgarski trg za strateško pomemben, vendar se mu zdi, da je visoko rizičen, največje težave vidi pri plačilih za prodano blago. Razen tega opozarja še na slab finančni položaj bolgarskih podjetij in bolgarskega bančnega sistema, na nelikvidnost bolgarskih uvoznikov ter na probleme v zvezi z zavarovanjem plačil, omenja transportne težave, nizko kupno moč, neelastičnost bolgarskih partnerjev pri ponujanju blaga, vprašljivost kvalitete blaga ter negotovost informacij o poslovnih bonitetah bolgarskih podjetij.

Gospodarsko sodelovanje bi bilo mogoče povečati predvsem na področju energetike, črne metalurgije, elektroindustrije, kovinskopredelovalne, kemične, farmacevtske, tekstilne, obutvene in usnjarske industrije. Treba bi bilo razmišljati in tudi udejaniti skupne naložbe in kooperacije.

Da bi okrepili medsebojno sodelovanje sta obe državi že izvedli nekaj ukrepov. Septembra 1996 se je v Plovdivu predstavilo slovensko gospodarstvo, februarja 2000 je bila v Ljubljani konferenca poslovnežev z naslovom Kako poslovati z Bolgarijo. Ustanovljena je bila mešana slovensko-bolgarska komisija za gospodarsko sodelovanje, ki je doslej organizirala dve srečanji. Na prvem, aprila 1996 v Ljubljani, se je predstavilo 25 bolgarskih podjetij. Tudi drugo srečanje je bilo v Ljubljani, medtem ko naj bi bilo tretje v Bolgariji.

Zelo majhno je zanimanje Slovencev za turistični obisk Bolgarije. Glavna ovira je bila ves čas politična situacija v jugovzhodni Evropi, slaba prometna dostopnost, zanimanje Slovencev za druge sredozemske države in slabo poznavanje Bolgarije med Slovenci. Vse te težave so vidne tudi v prometu, saj železniški promet, ki poteka tranzitno preko Madžarske predstavlja le približno 10.000 ton letno. Zračnega prometa pa skoraj ni, saj redne povezave med državama ni. Od 1995 tudi ne obstaja več redna ladijska linija Koper-Burgas. Slovensko pristanišče Koper pa vidi svoje prednosti pri prevozu blaga iz črnomoških pristanišč v države Srednje Evrope, zato se Slovenija zelo zanima za obnovev redne ladijske linije in za uvedbo nove linije Koper-Varna. Septembra 2000 je bil tako podpisan sporazum o

pomorskem tovornem prometu, ki ga je za bolgarsko stran ob svojem obisku podpisal oktobra 1999 predsednik Petar Stojanov.

Vladi Slovenije in Bolgarije sta že 21. marca 1993 podpisali sporazum o sodelovanju v izobraževanju, kulturi in znanosti, maja 2000 je bil potrjen izvedbeni program za obdobje 2000-2003 in obe podpisnici se nadejata, da bo zdaj prišlo do intenziviranja stikov na vseh teh področjih, ki so zdaj še skromna. Povečalo naj bi se sodelovanje med univerzami, kar pomeni izmenjavo profesorjev, študentov, štipendije za podiplomsko izobraževanje in za udeležbo na jezikovnih seminarjih. Na univerzah v Sofiji in Ljubljani pa že delujeta lektorata za slovenski in bolgarski jezik.

Na področju kulture je predvidena večja izmenjava vabil za udeležbo na mednarodnih kulturnih prireditvah v obeh državah, nadalje naj bi se povečalo sodelovanje med galerijami, muzeji, knjižnicami in arhivi. Na področju znanosti že obstaja sodelovanje Slovenske akademije znanosti in umetnosti z bolgarsko Akademijo znanosti, ki imata že podpisan sporazum. Sicer pa je zanimanje slovenskih znanstvenikov za sodelovanje z bolgarskimi zelo majhno, tudi sodelovanje v okviru programov in projektov EU je sila skromno.

Relativno ugodno je sodelovanje na področju športa, kjer se športniki obeh držav v različnih športih in v šahu stalno srečujejo, čeprav mnogo manj ali skoraj nič na področju bilaterale, pač pa na mednarodnih športnih tekmovanjih in turnirjih.²

Izid tega pregleda sodelovanja dveh držav in narodov, od katerih je manjša Slovenija šele zadnjih deset let suverena država, je, da je sodelovanje relativno skromno in to na vseh področjih, vendar pa poteka na skoraj vseh področjih družbenega in državnega življenja. Možnosti večjega sodelovanja so tako na gospodarskem, znanstvenem, kulturnem, turističnem in še kakšnem področju, čeprav nobena od obeh držav druge nima za pomembnejšega partnerja.

Franc Rozman

SLOVENE - BULGARIAN RELATIONS FROM SLOVENE INDEPENDENCE IN 1991 TO 2001

S u m m a r y

We can only speak of international relations between Slovenia and Bulgaria following the disintegration of the Socialist Federal Republic of Yugoslavia. Nevertheless, direct contacts between the Bulgarian and Slovene peoples already existed during the Yugoslav period and even before that. The first significant relations in the modern era were established in the second half of the nineteenth century. Bulgaria was among the first states to recognise the independence of the Republic of Slovenia, on 15 January 1992 and opened diplomatic relations between the two states on 18 August 1992.

During the first decade of their international relations, several high level visits took place. Among the most important were the visits to Bulgaria by Milan Kučan, President of the Republic of Slovenia, from 12 to 13 March 1996, and Dr Janez Drnovšek, the Slovene Prime Minister, from 30 June to 1 July 1998 and from 20 to 21 March 2001. The first Bulgarian state visit to Slovenia was by its Prime Minister, Ivan Kostov, from 22 to 23 January 1999, followed by that of its President Petar Stojanov, from 17 to 28 October.

² Podatke za čas po osamosvojitvi Republike Slovenije mi je ljubeznivo posredovalo Ministrstvo za zunanje zadeve Republike Slovenije, za kar se mu najlepše zahvaljujem.

So far, the two countries have signed eleven cooperation agreements, including those covering education, science, culture and economy, mutual encouragement and protection of investments, international carriage of goods and passengers by road and cooperation between the two Ministries of Defence. Economic cooperation between the countries, which has been developing slowly since 1992, has been quite uneven and fluctuating with a low volume of goods exchange. The reasons for this lie in the difficulties of the Bulgarian economy, transportation problems due to the war in the former Yugoslavia, as well as insufficient mutual acquaintance. Slovene economists consider the Bulgarian market strategically important, but high risk, the greatest problem being payment for goods sold. Although relatively poor, the cooperation between the two countries has been present in almost all spheres of life (economy, culture, sports, etc.).